

131
de creștini
care merită
cunoscuți

editori:

Mark Galli și Ted Olsen

Traducere de Daniel Tomuleț

Cuprins

Cuvânt-înainte	13
Mulțumiri	14
Introducere	15
Cronologia evenimentelor importante din istoria Bisericii	16

TEOLOGI

Atanasie

<i>Exilat de cinci ori pentru lupta sa împotriva „ortodoxiei” .....</i>	19
---	----

Augustin din Hippo

<i>Arhitectul Evului Mediu .....</i>	22
--------------------------------------	----

Ioan Damaschinul

<i>Arabul iubitor de imagini .....</i>	26
--	----

Anselm

<i>Episcopul protestatar cu o minte remarcabilă .....</i>	29
---	----

Toma din Aquino

<i>Strălucitul „bou mut” .....</i>	32
------------------------------------	----

Martin Luther

<i>Reformatorul pasionat .....</i>	35
------------------------------------	----

Jean Calvin

<i>Părintele credinței reformate .....</i>	39
--	----

Iacob Arminius

<i>Un anti-calvinist pașnic .....</i>	43
---------------------------------------	----

Jonathan Edwards

<i>Cel mai mare teolog al Americii .....</i>	45
--	----

Karl Barth

<i>Teologul curajos .....</i>	48
-------------------------------	----

EVANGHELIȘTI ȘI APOLOGEȚI

Iustin Martirul

<i>Apărător al „filosofiei adevărate” .....</i>	51
---	----

Clement din Alexandria

<i>Un teolog pentru intelectuali .....</i>	54
--	----

Grigore Taumaturgul

<i>Făcătorul de minuni .....</i>	57
----------------------------------	----

Anton de Padova

<i>Ciocanul ereticilor .....</i>	59
----------------------------------	----

Blaise Pascal

<i>Un geniu științific și spiritual .....</i>	62
---	----

George Whitefield	
<i>Senzaționalul evangelist al Angliei și Americii</i>	65
Charles Finney	
<i>Părintele trezirilor americane</i>	69
Dwight L. Moody	
<i>Evangelistul oamenilor simpli</i>	72
Billy Sunday	
<i>Evangelistul sărat</i>	75
Billy Graham	
<i>Evangelist pentru milioane</i>	78

PASTORI ȘI PREDICATORI

Ambrozie din Milano	
<i>Cel mai talentat episcop al Bisericii de la început</i>	82
Ioan Gură de Aur	
<i>Cel mai mare predicator al Bisericii timpurii</i>	85
Richard Baxter	
<i>Un moderat într-un timp al extremelor</i>	88
John Newton	
<i>Un vânzător de sclavi căit</i>	90
Charles Simeon	
<i>Mentor și model evanghelic</i>	93
Lyman Beecher	
<i>Un predicator al trezirilor, care se mișca odată cu timpul</i>	95
Thomas Chalmers	
<i>Neobositul avocat al săracilor</i>	97
John Nelson Darby	
<i>Părintele dispensaționalismului</i>	100
Charles Spurgeon	
<i>Cel mai bun predicator al secolului XIX</i>	103
Harry Emerson Fosdick	
<i>Promotorul liberalismului</i>	106

MUZICIENI, ARTIȘTI ȘI SCRITORII

Rembrandt Harmensz van Rijn	
<i>Pictorul olandez al sufletului</i>	109
Johann Sebastian Bach	
<i>Al cincilea evangelist</i>	111
Georg Friedrich Händel	
<i>Compozitorul lui Messiah</i>	114
John Bunyan	
<i>Pelerinul care a făcut progrese în închisoare</i>	117

Harriet Beecher Stowe	
<i>Autoarea romanului Coliba unchiului Tom</i>	120
Feodor Dostoievski	
<i>Romancier rus, de mare profunzime spirituală</i>	123
George MacDonald	
<i>Faimos scriitor victorian</i>	126
G.K. Chesterton	
<i>„Uriaș” eseist, poet și scriitor.</i>	128
Dorothy Sayers	
<i>Apologetă și autoare de romane polițiste</i>	131
C.S. Lewis	
<i>Învățat, autor și apologet.</i>	134

POEȚI

Dante Alighieri	
<i>Creatorul pământesc al unor versuri divine.</i>	138
Geoffrey Chaucer	
<i>Cel mai mare povestitor al Angliei medievale.</i>	141
John Donne	
<i>Poetul iubirii lui Dumnezeu</i>	144
George Herbert	
<i>Cel mai mare poet religios al Angliei</i>	147
John Milton	
<i>Autorul puritan al Paradisului pierdut</i>	150
Anne Bradstreet	
<i>Arima poetă a Americii</i>	153
Issac Watts	
<i>Părintele imnologiei engleze</i>	156
Charles Wesley	
<i>Cel mai mare autor de imnuri al tuturor timpurilor</i>	159
Fanny Crosby	
<i>Autoare de imnuri prolifică și oarbă</i>	162
T.S. Eliot	
<i>Un poet modernist.</i>	165

FONDATORI DE DENOMINAȚII

Menno Symons	
<i>Un făcător de pace anabaptist</i>	168
John Knox	
<i>Presbiterianul cu sabie.</i>	171
John Smyth	
<i>Auto-botezatul.</i>	174

George Fox	
<i>Primul prieten</i>	177
Nikolaus von Zinzendorf	
<i>Un „frate” moravian centrat pe Cristos</i>	180
John Wesley	
<i>Pietistul metodic</i>	183
Francis Asbury	
<i>Un metodist călare</i>	186
Richard Allen	
<i>Întemeietorul Bisericii AME</i>	189
William Miller	
<i>Pseudo-întemeietorul adventismului</i>	192
Alexander Campbell	
<i>Creștin</i>	195
Aimee Semple McPherson	
<i>Fenomenul din Foursquare Church</i>	198
PERSONE CU INFLUENȚĂ	
Benedict de Nursia	
<i>Părintele monasticismului occidental</i>	201
Bernard de Clairvaux	
<i>Mistic și reformator medieval</i>	204
Dominic	
<i>Întemeietorul Ordinului predicatorilor (dominicani)</i>	207
Francisc din Assisi	
<i>Misticul întemeietor al Ordinului franciscanilor</i>	210
John Wycliffe	
<i>„Protestantul” medieval</i>	213
Ioana d’Arc	
<i>O eroină adolescentă, cu vedenii</i>	216
Ulrich Zwingli	
<i>Un reformator elvețian militant</i>	219
Ignațiu de Loyola	
<i>Întemeietorul Societății lui Isus (Ordinul iezuiților)</i>	222
Phoebe Palmer	
<i>Mama mișcării sfințeniei</i>	225
Søren Kierkegaard	
<i>Existențialist creștin</i>	228

MISIONARI

Patrick	
<i>Sfântul patron al Irlandei</i>	231

Columba	
<i>Un misionar irlandez în Europa</i>	234
Chiril și Metodiu	
<i>Apostolii slavilor</i>	236
Francis Xavier	
<i>Primul misionar în Japonia</i>	238
Matteo Ricci	
<i>Controversatul evanghelist al Chinei</i>	241
John Eliot	
<i>Apostolul indienilor americani</i>	244
William Carey	
<i>Părintele misiunilor protestante moderne</i>	246
David Livingstone	
<i>Misionarul explorator al Africii</i>	249
Hudson Taylor	
<i>Misionarul credinței în China</i>	253

PELERINI ÎN LUMEA SPIRITUALĂ

Antonie cel Mare	
<i>Cel mai important părinte al deșertului</i>	256
Hildegard von Bingen	
<i>Stareță benedictină, vizionară și scriitoare</i>	259
Caterina de Siena	
<i>Mistică și activistă politic</i>	261
Thomas à Kempis	
<i>Autorul celei mai populare lucrări devoționale clasice</i>	264
Tereza de Ávila	
<i>Mistică carmelită și administratoare zelosă</i>	267
Ioan al Crucii	
<i>Misticul spaniol al nopții întunecate a sufletului</i>	270
Fratele Laurențiu	
<i>Practicant al prezenței lui Dumnezeu</i>	273
William Law	
<i>Campion al vieții serioase, devotate și sfinte</i>	276
Andrew Murray	
<i>Student de frunte al școlii de rugăciune a lui Cristos</i>	278
Oswald Chambers	
<i>Predicatorul care a făcut tot posibilul</i>	280

ACTIVIȘTI

John Woolman	
<i>Un quaker mistic și aboliționist</i>	282

William Wilberforce	
<i>Un politician care s-a împotrivit sclaviei</i>	285
Elizabeth Fry	
<i>Reformatoare a sistemului penitenciar</i>	288
Sojourner Truth	
<i>Aboliționistă și apărătoare a drepturilor femeilor</i>	290
Lord Shaftesbury ; William Gladstone	
<i>Prim-ministru al moravurilor impecabile</i>	295
Harriet Tubman	
<i>Un „Moise” al poporului ei</i>	297
Catherine Booth	
<i>Predicatoare eficientă și co-fondatoare a Armatei Salvării</i>	299
William Booth	
<i>Primul general al Armatei Salvării</i>	302
Walter Rauschenbusch	
<i>Eroul evangheliei sociale</i>	305
CONDUCĂTORI	
Constantin	
<i>Primul împărat creștin</i>	308
Teodosie I	
<i>Împăratul care a transformat creștinismul în religie romană</i>	312
Iustinian I și Teodora I	
<i>Cei mai mari conducători bizantini</i>	314
Leon I	
<i>Papă și diplomat de talie internațională</i>	317
Grigore cel Mare	
<i>„Slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu”</i>	319
Carol cel Mare	
<i>Conducătorul creștin al „sfântului” imperiu</i>	322
Inocențiu III	
<i>Vicarul luptător al lui Cristos</i>	325
Ludovic IX	
<i>Regele sfânt al Franței</i>	328
Henric VIII	
<i>Apărătorul credinței</i>	331
ÎNVĂȚAȚI ȘI SAVANȚI	
Origen	
<i>Filosof și cărturar pasionat de Biblie</i>	334
Eusebiu din Cezareea	
<i>Părinte – și creator – al istoriei Bisericii</i>	337

Ieronim	
<i>Traducător al Bibliei, a cărui versiune a dăinuit un mileniu . . . . .</i>	339
Beda Venerabilul	
<i>Părintele istoriei englezești. . . . .</i>	342
Erasmus	
<i>Umanistul evlavios care a inițiat Reforma . . . . .</i>	344
Nicolaus Copernic	
<i>Astronom revoluționar . . . . .</i>	347
William Tyndale	
<i>Primul traducător al Noului Testament în limba engleză . . . . .</i>	350
John Foxe	
<i>Martirológ . . . . .</i>	353
Francis Bacon	
<i>Filosof al științei . . . . .</i>	355
Galileo Galilei	
<i>Un astronom înțeleș greșit. . . . .</i>	357
MARTIRI	
Ignațiu din Antiohia	
<i>Primul martir din perioada post-testamentară. . . . .</i>	360
Policarp	
<i>Bătrânul episcop din Smirna . . . . .</i>	362
Perpetua	
<i>O credincioasă din înalta societate . . . . .</i>	364
Bonifacius	
<i>Apostolul Germaniei. . . . .</i>	366
Thomas Becket	
<i>Un arhiepiscop de Canterbury care a fost asasinat . . . . .</i>	369
Ian Hus	
<i>Reformatorul care a precedat Reforma . . . . .</i>	372
Thomas Cranmer	
<i>Geniul din spatele anglicanismului . . . . .</i>	375
Hugh Latimer & Nicholas Ridley	
<i>Reformatorii englezi care au murit împreună . . . . .</i>	379
Dietrich Bonhoeffer	
<i>Teolog german și membru al rezistenței . . . . .</i>	382
Index tematic	386

Cuvânt-înainte

Când Henry Ford a declarat că istoria este o prostie, a crezut, fără îndoială, că spune un lucru înțelept. Maxima lui însă este un exemplu clasic, ei bine, de prostie și încă o prostie de primă clasă. Atât procesele, cât și personajele istoriei, ne pot învăța o mulțime de lucruri. Studiarea lor contribuie la maturizarea gândirii noastre și ne eliberează de supunerea oarbă față de prejudecățile zilelor în care trăim. S-a afirmat adesea că, dacă nu învățăm din istorie, ne condamnăm singuri să-i repetăm greșelile. Afirmatia aceasta își atinge apogeul adevărului ei în contextul istoriei creștine, care ne prezintă conflictul dintre Cuvântul lui Dumnezeu și lume, în și prin viețile slujitorilor săi, și ne arată modalități de trăire pentru Dumnezeu care nu ne-au trecut prin minte niciodată.

Cititorii minunatei reviste *Christian History*, printre editorii căreia se numără Mark Galli și Ted Olsen, vor înțelege imediat ceea ce vreau să spun atunci când afirm lucrul acesta, iar cei care n-au citit revista, dar citesc volumul de față, vor afla și ei destul de curând. Nu există niciun singur rând plictisitor în această carte. Cele 131 de personaje bine alese prind cu sprinteneală viața, ca surori și frați ai noștri în Cristos; iar a învăța lecțiile care se desprind din activitatea lor constituie o sarcină la fel de plăcută ca savuratul unui desert. Dacă îți surâde ideea unei istorii ziditoare, cu minim de efort, aceasta este, fără îndoială, o carte pentru tine. Autorii ei îți vor sluji de minune.

J.I. Packer
Regent College
Vancouver

Mulțumiri

Câteva dintre portretele care urmează au fost adaptate după articole care au apărut, de-a lungul anilor, în *Christian History*, iar schițele pentru altele au fost oferite de Kelvin Crow, Kathy Mulhern, William Martin și Mary Ann Jeffreys. Cele mai multe însă au fost scrise de autori și, în calitate de editori sau de autori, le revine responsabilitatea eventualelor greșeli care au rămas nedescoperite.

Introducere

S-a spus că istoria este biografie, cu toate că n-o poți cunoaște citind teancuri de cărți de istorie. De prea multe ori istorisirile, citatele și anecdotile sunt înlocuite de analize, statistici, mari mișcări sociale și date îngămădite unele peste altele. Nu este de mirare că oamenilor li se pare plictisitoare istoria. Noi nu suntem de această părere și, prin natura activității noastre – publicarea unei reviste de istorie pentru publicul larg – ne obligă constant să ne punem o întrebare simplă: Care este partea cu adevărat interesantă a acestui eveniment? De cele mai multe ori, răspunsul ține de oamenii care au făcut ca istoria să se întâmple și fără de care datele importante n-ar fi decât niște numere. Vă prezentăm aici 131 dintre acești oameni interesanți și importanți.

De ce exact 131? Mai întâi am ales câteva dintre vocațiile pe care creștinii le-au urmat de-a lungul secolelor, după care am ales zece (sau, într-un caz, unsprezece) dintre cei mai importanți și interesanți reprezentanți ai fiecărei vocații. Cele mai multe dintre alegerile noastre pot fi justificate cu ușurință; admitem însă că unele sunt arbitrare. Spațiul limitat ne-a obligat să lăsăm pe dinafară câteva figuri de seamă (cum ar fi: poetul W.H. Auden, predicatorul pentecostal William Seymour și teologul Reinhold Niebuhr, de exemplu), iar afinitățile personale ne-au dictat să-i includem pe alții mai puțin cunoscuți (cum ar fi teologul Ioan Damaschin și adventistul William Miller).

În ce privește atributul de *creștin*, unii dintre cei portretizați aici au avut, din cauza circumstanțelor și a perioadei în care au trăit, o înțelegere limitată a spectrului credinței. Dar fiind conștienți și de propriile noastre limite, ni se pare că e drept ca, atunci când stabilim cine a fost „creștin”, mai bine să greșim prin prea multă îngăduință.

Aceasta nu înseamnă că am ales 131 de creștini pe care noi îi admirăm cel mai mult sau cu care suntem de acord. Aceasta este o carte despre 131 de creștini pe care oricine ar trebui să-i cunoască din pricina contribuției pe care au avut-o la desfășurarea istoriei și din cauza aspectului lor interesant intrinsec – nu 131 de creștini pe care trebuie să-i imităm cu toții; deși toți ne pot învăța câte ceva.

În esență, cartea aceasta reprezintă un bun punct de pornire pentru inițierea unor cercetări, dat fiind faptul că ne-am străduit să rămânem consecvenți adevărului pretutindeni, despărțind legenda de istorie, acolo unde era necesar, și adăugând date importante și citate. Cartea este însă destinată în primul rând celor care doresc să-și cunoască mai bine moștenirea lor creștină – și să se bucure de ea.

Mark Galli

Ted Olsen

Christian History

Cronologia evenimentelor importante din istoria Bisericii

Perioada lui Isus și a apostolilor

- 30 Răstignirea lui Isus; Cincizecimea
- 35 Martiriul lui Ștefan; Convertirea lui Pavel
- 46 Pavel își începe călătoriile misionare
- 48 Conciliul din Ierusalim
- 57 Epistola lui Pavel către romani
- 64 Incendierea Romei; Nero declanșează persecuțiile
- 65 Executarea lui Petru și a lui Pavel

Perioada creștinismului timpuriu

- 70 Distrugerea Ierusalimului de către Titus
- 110 Martiriul lui Ignatius de Antiohia
- 150 Iustin Martirul dedică *Prima Apologie*
- 155 Martiriul lui Policarp
- 172 Nașterea mișcării montaniste
- 180 Irineu scrie *Împotriva ereziilor*
- 196 Tertullian începe să scrie
- 215 Origen începe să scrie
- 230 Construirea primelor biserici publice cunoscute
- 248 Ciprian este ales episcop de Cartagina
- 250 Decius poruncește persecuția pe tot cuprinsul imperiului
- 270 Antonie își începe viața în solitudine
- 303 Începe Marea persecuție a lui Dioclețian

Epoca imperiului creștin

- 312 Convertirea lui Constantin
- 312 Începutul schismei donatiste
- 313 *Edictul de la Milano*
- 323 Eusebiu încheie *Istoria bisericească*
- 325 Primul Conciliu de la Niceea
- 341 Ulfila, traducătorul Bibliei gotice, devine episcop
- 358 Vasile cel Mare întemeiază o comunitate monastică
- 367 Scrisoarea lui Atanasie stabilește canonul Noului Testament
- 381 Creștinismul devine religie de stat a Imperiului Roman
- 381 Primul Conciliu de la Constantinopol
- 386 Augustin se convertește la creștinism
- 390 Ambrozie îl sfidează pe împărat
- 398 Ioan Gură de Aur e consacrat episcop al Constantinopolului
- 405 Ieronim termină *Vulgata*
- 410 Vizigoții cuceresc Roma
- 431 Conciliul de la Efes

- 432 Patrick își începe misiunea în Irlanda
- 440 Leon cel Mare este consacrat episcop al Romei
- 445 Edictul lui Valentinian consolidează primatul Romei
- 451 Conciliul de la Calcedon
- 500 Dionisie pseudo-Areopagitul își scrie lucrările
- 524 Boethius termină *Consolarea filosofiei*
- 529 Iustinian își publică *Codul juridic*
- 540 Benedict își scrie *Regula* monastică
- 563 Columba întemeiază comunitatea misionară din Iona

Evul Mediu creștin

- 590 Grigore cel Mare este ales papă
- 597 Ethelbert de Kent se convertește
- 622 Hegira lui Mohamed; nașterea islamului
- 663 Sinodul de la Whitby
- 716 Bonifacius începe misionarea germanilor
- 726 Începe controversa icoanelor în Biserica răsăriteană
- 731 E publicată *Istoria eclesiastică* a lui Beda
- 732 Bătălia de la Tours
- 750 *Donația lui Constantin* este scrisă în această perioadă
- 754 *Donația lui Pepin III* contribuie la întemeierea statelor papale
- 781 Alcuin devine sfetnicul regal al lui Carol
- 787 Al doilea Conciliu de la Niceea rezolvă problema icoanelor
- 800 Carol cel Mare este încoronat Sfânt Împărat Roman
- 843 *Tratatul de la Verdun* împarte Imperiul Carolingian
- 861 Începe conflictul lui Fotie dintre Est și Vest
- 862 Chiril și Metodiu încep misionarea slavilor
- 909 Întemeierea mănăstirii Cluny
- 988 Creștinarea „Rusiei”
- 1054 Schisma dintre Est și Vest
- 1077 Împăratul se supune papei pentru investitură
- 1093 Anselm devine arhiepiscop de Canterbury
- 1095 Conciliul de la Clermont inițiază prima cruciadă
- 1115 Bernard întemeiază mănăstirea de la Clairvaux
- 1122 Concordatul de la Worms pune capăt controverselor investiturii
- 1141 Hildegard din Bingen începe să scrie

1150 Se întemeiază universitățile din Paris și din Oxford
 1173 Începe mișcarea valdenză
 1208 Francisc din Assisi renunță la avere
 1215 *Magna Carta*
 1215 Inocențiu III convoacă cel de-al IV-lea Conciliu Lateran
 1220 la ființă Ordinul dominican
 1232 Grigore IX desemnează primii inchizitori
 1272 *Summa Theologica* a lui Toma din Aquino
 1302 *Unam Sanctam* proclamă supremația papală
 1309 Papalitatea își începe exilul „babilonian” la Avignon
 1321 Dante termină *Divina comedie*
 1370 Caterina din Siena își începe *Scrisorile*
 1373 Julian of Norwich își primește revelațiile
 1378 Începe marea schismă papală
 1380 Wycliffe supraveghează traducerea Bibliei englezești
 1414 Începe Conciliul de la Constance
 1415 Ian Hus este ars pe rug
 1418 Thomas à Kempis scrie *Imitarea lui Cristos*
 1431 Ioana d’Arc e arsă pe rug
 1453 Căderea Constantinopolului; sfârșitul Imperiului Roman de Răsărit
 1456 Gutenberg tipărește prima Biblie
 1479 Înființarea Inchiziției spaniole
 1488 Primul Vechi Testament ebraic complet
 1497 Excomunicarea lui Savonarola
 1506 Încep lucrările la noua biserică Sf. Petru din Roma
 1512 Michelangelo termină frescele din Capela Sixtină
 1516 Erasmus publică Noul Testament grec

Epoca Reformei

1517 Martin Luther afișează Cele 95 de teze
 1518 Ulrich Zwingli se stabilește la Zürich
 1521 Dieta din Worms
 1524 Începe revolta țăranilor
 1525 Publicarea Noului Testament al lui William Tyndale
 1525 Începe mișcarea anabaptistă
 1527 Mărturisirea de la Schleithem
 1529 Colocviul de la Marburg
 1530 *Confesiunea de la Augsburg*
 1534 Actul de Supremație; Henric VIII conduce Biserica engleză
 1536 Jean Calvin publică prima ediție a *Învățăturii religiei creștine*
 1536 Menno Simons botezat ca anabaptist
 1540 Ignățiu de Loyola primește aprobarea pentru Societatea lui Isus
 1545 Începe conciliul din Trent
 1549 Apariția *Book of Common Prayer*
 1549 Xavier își începe misiunea în Japonia

1555 Pacea de la Augsburg
 1555 Latimer și Ridley sunt arși pe rug
 1559 John Knox se întoarce definitiv în Scoția
 1563 Publicarea primului text al celor treizeci și nouă de articole
 1563 Este publicată *Cartea martirilor*, de John Foxe
 1565 Teresa de Avila scrie *Calea spre desăvârșire*
 1572 Masacrul din ziua Sf. Bartolomeu
 1577 Formula de Înțelegere
 1582 Mateo Ricci și colegul său își încep misiunea în China
 1589 Moscova devine patriarhat independent
 1598 Edictul de la Nantes (revocat în 1685)
 1609 John Smyth se botează pe sine și pe primii bapțiști
 1611 E publicată versunea King James a Bibliei
 1618 Începe Sinodul din Dort
 1618 Începe Războiul de 30 de ani
 1620 Redactarea Acordului Mayflower
 1633 Galileo este obligat să-și retracteze teoriile
 1636 Întemeierea Colegiului Harvard
 1636 Roger Williams întemeiază Providence, R.I.
 1646 Redactarea *Confesiunii de la Westminster*
 1647 George Fox începe să predice
 1648 Pacea de la Westfalia pune capăt Războiului de Treizeci de Ani

Epoca Rațiunii și Trezirii

1649 Platforma de la Cambridge
 1653 Cromwell este numit Lord Protector
 1654 Blaise Pascal are experiența decisivă a convertirii
 1667 *Paradisul pierdut* de John Milton
 1668 Rembrandt pictează *Întoarcerea fiului risipitor*
 1675 *Pia Desideria* de Spener propagă pietismul
 1678 John Bunyan scrie *Călătoria pelerinului*
 1682 William Penn întemeiază Pennsylvania
 1687 Newton publică *Principia Mathematica*
 1689 Actul de Toleranță, în Anglia
 1707 J.S. Bach își publică prima lucrare
 1707 Isaac Watts publică *Imnuri și cântece spirituale*
 1729 Jonathan Edwards ajunge pastor la Northampton
 1732 Primii misionari moraveni
 1735 Convertirea lui George Whitefield
 1738 Convertirea lui John și Charles Wesley
 1740 Apogeul marilor treziri
 1742 Prima punere în scenă a lui *Messiah*, de Händel
 1759 *Candid*, de Voltaire
 1771 Francis Asbury e trimis în America
 1773 Suprimarea iezuiților (până în anul 1814)
 1779 John Newton și William Cowper publică *Olney Hymns*
 1780 Robert Raikes pune bazele școlii sale duminicale
 1781 Kant publică *Critica rațiunii pure*

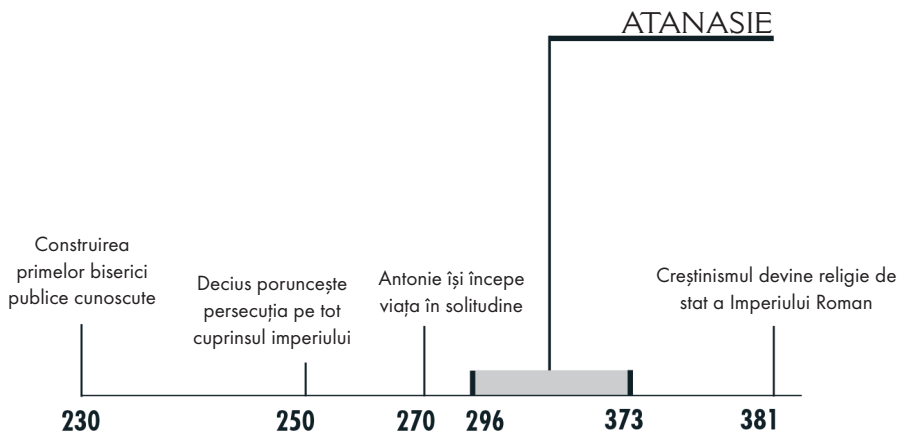
Epoca progresului

- 1789 Începe Revoluția Franceză
1789 Bill of Rights (Legea drepturilor)
1793 William Carey pleacă în India
1793 Cultul rațiunii (decreștinarea Franței)
1799 Schleiermacher publică *Prelegeri de religie*
1801 Concordatul dintre Napoleon și Pius VII
1804 Se întemeiază Societatea Biblică pentru Anglia și străinătate
1806 Samuel Mills conduce adunarea de rugăciune din Haystack
1807 William Wilberforce realizează abolirea comerțului cu sclavi
1810 Comitetul Comisarilor Americani pentru Misiuni în Străinătate
1811 Alexander Campbell inițiază Mișcarea de Restaurare
1816 Richard Allen este ales episcop al noii Bisericii AME
1816 Adoniram Judson începe călătoria misionară
1817 Elizabeth Fry organizează acțiuni de ajutorare la închisoarea Newgate
1819 Channing publică *Unitarian Christianity*
1827 J.N. Darby întemeiază mișcarea Frații din Plymouth
1833 Predica lui John Keble inițiază Mișcarea de la Oxford
1834 George Mueller deschide Institutul Cunoașterii Scripturii
1835 Charles Finney publică *Lectures on Revivals (Cuvântări despre treziri)*
1840 David Livingstone pomește spre Africa
1844 Formarea primelor biserici adventiste
1844 Soren Kierkegaard scrie *Fărăme filosofice*
1845 John Henry Newman devine romano-catolic
1845 Înființarea Convenției Baptiste de Sud
1845 Phoebe Palmer scrie *Calea sfințeniei*
1848 Marx publică *Manifestul comunist*
1851 Harriet Beecher Stowe publică *Coliba unchiului Tom*
1854 Concepția imaculată devine dogmă
1854 Charles Spurgeon devine pastor al bisericii New Park St.
1855 D.L. Moody se convertește
1857 Au loc adunări de rugăciune pentru trezire la New York
1859 Darwin publică *Originea speciilor*
1859 Japonia se redeschide misionarilor străini
1860 Începe Războiul Civil în America
1864 Papa Pius IX publică Sumarul erorilor
1865 J. Hudson întemeiază Misiunea Continentală Chineză
1870 Primul Conciliu Vatican declară infailibilitatea papală
1878 William și Catherine Booth întemeiază Armata Salvării

- 1879 Frances Willard devine președinte al WCTU
1880 Abraham Kuypier inițiază Universitatea Liberă
1885 Congresul de la Berlin impulsionează Bisericile Africane Independente
1885 Ipoteza documentară a lui Wellhausen
1886 Începe Mișcarea Studenților Voluntari
1895 Freud publică prima lucrare de psihanaliză
1896 Billy Sunday începe să conducă treziri
1901 Vorbirea în limbi la școala biblică a lui Parham
1906 Trezirea de pe strada Azusa
1906 *The Quest of the Historical Jesus* de Schweitzer
1908 Ia ființă Consiliul Federal al Bisericilor
1910 Începe Conferința Misionară Internațională din Edinburgh
1910 Încep să se publice *The Fundamentals*
1912 Se adoptă Crezul Social al Bisericilor

Epoca ideologiilor

- 1914 Începe Primul Război Mondial
1919 Karl Barth scrie *Comentariu la Romani*
1924 Prima transmisiune radiofonică creștină
1931 C.S. Lewis se întoarce la Cristos
1934 Declarația de la Barmen
1934 Ia ființă Wycliffe Bible Translators
1938 Kristalnacht accelerează Holocaustul
1939 Începe cel de-al Doilea Război Mondial
1940 Prima emisiune creștină televizată
1941 Bultmann face apel la demitologizare
1941 Apare cartea lui Niebuhr *Nature and Destiny of Man*
1942 Ia ființă Asociația Națională a Evanghelicilor
1945 Bomba atomică de la Hiroshima
1947 Descoperirea sularilor de la Marea Moartă
1948 Se organizează Consiliul Mondial al Bisericilor
1949 Cruciada din Los Angeles îl propulsează pe Billy Graham
1950 Misionarii sunt obligați să părăsească China
1950 Înălțarea Mariei la cer devine dogmă
1950 Maica Tereza întemeiază Misiunile Carității
1951 Se publică lucrarea lui Dietrich Bonhoeffer *Letters and Papers from Prison*
1960 Bennett demisionează; trezirile harismatice progresează
1962 Începe Conciliul Vatican II
1963 Martin Luther King, Jr. conduce Marșul asupra orașului Washington
1966 Revoluția culturală chineză
1968 Conferința de la Medellin propulsează teologia eliberării
1974 Congresul de la Lausanne pe tema Evanghelizării Mondiale
1979 Prima vizită a lui Ioan Paul II în Polonia
1989 Căderea Zidului Berlinului

TEOLOGI

Atanasie

Exilat de cinci ori pentru lupta sa împotriva „ortodoxiei”

„Cei care susțin că «a fost o vreme în care Fiul nu era» Îl jefuiesc pe Dumnezeu de Cuvântul Său ca niște bandiți.”

„Piticul negru” a fost porecla pe care i-au dat-o dușmanii; iar acest episcop egiptean, mărunțel și cu pielea negricioasă, avea mulți dușmani. A fost exilat de cinci ori de către patru împărați romani, petrecând în exil 17 ani dintre cei 45 în care a slujit ca episcop al Alexandriei. Totuși, în cele din urmă, dușmanii lui teologici au fost „exilați” din învățătura Bisericii, iar învățătura lui Atanasie a fost cea care a dat formă viitorului Bisericii.

Împotrivirea față de „ortodoxie”

De cele mai multe ori, problema ridicată cu încăpățănare de el a fost că arianismul, „ortodoxia” dominantă din vremea sa, era de fapt o erezie.

Disputa a început în momentul în care Atanasie a ajuns diacon-șef și asistent al episcopului Alexandru al Alexandriei. În timp ce Alexandru predica, „probabil cu prea multă migală filosofică”, despre Trinitate, Arie, un presbiter (preot) din Libia a anunțat că: „Dacă Tatăl l-a născut pe Fiul, atunci cel născut are un început al existenței sale; iar din lucrul acesta decurge că a fost o vreme în care Fiul nu exista.” Argumentul a prins, însă Alexandru a luptat împotriva lui

Arie, argumentând că acesta nega Trinitatea. Cristos nu este dintr-o substanță asemănătoare cu Dumnezeu, ci din aceeași substanță cu el.

Pentru Atanasie, nu era un exercițiu teologic steril. Era în joc însăși dogma mântuirii. Numai Unul care a fost pe deplin uman putea să facă ispășire pentru păcatele oamenilor și numai unul care a fost pe deplin divin avea puterea să ne salveze. Pentru Atanasie, logica doctrinei mântuirii din Noul Testament presupunea natura duală a lui Cristos. „Cei care susțin că «a fost o vreme în care Fiul nu era» îl jefuiesc pe Dumnezeu de Cuvântul său ca niște bandiți.”

Enciclica lui Alexandru, semnată de Atanasie (și poate chiar scrisă de el), a atacat consecințele ereziei ariene: „Fiul [atunci] este o creatură și o lucrare; el nu este în esență asemenea Tatălui și nici nu este Cuvântul adevărat și natural al Tatălui; el nu este adevărata lui înțelepciune, ci unul dintre lucrurile făcute și create; și este numit Cuvânt și Înțelepciune printr-un abuz al acestor termeni... Motiv pentru care el este prin natura lui supus schimbării și variației, asemenea tuturor creaturilor raționale.”

Controversa s-a extins și, pretutindeni prin imperiu, se puteau auzi creștini fredonând melodia molipsitoare a concepției ariene: „A fost o vreme în care Fiul nu era”. În orice oraș, scria un istoric, „episcopii discutau unii cu alții și oamenii de rând dezbăteau problema între ei, asemenea roiurilor de țânțari care se luptă în aer.”

Vestea disputei a ajuns până la împăratul de curând convertit, Constantin cel Mare, care se interesa mai mult de unitatea Bisericii decât de adevărul teologic. „Diviziunea în Biserică, le-a spus el episcopilor, este mai rea ca războiul.” Pentru a rezolva problema, el a convocat un conciliu al episcopilor.

Dintre cei 1 800 de episcopi chemați la Niceea, au venit cam 300, care au argumentat, s-au luptat și în cele din urmă au compus o primă versiune a Crezului de la Niceea. Conciliul, condus de Alexandru, l-a condamnat pe Arie drept eretic, l-a exilat, iar faptul de a deține scrierile sale a fost transformat într-o crimă capitală. Constantin s-a declarat satisfăcut de faptul că pacea a fost reinstaurată în Biserică. Atanasie, al cărui tratat *Despre întrupare* a constituit temelia parti-dei ortodoxe de la Niceea, a fost salutat drept „nobil campion al lui Cristos”. Micuțul episcop era satisfăcut că arianismul fusese învins.

Însă n-a fost.

Episcop în exil

După câteva luni, susținătorii lui Arie l-au convins pe Constantin să pună capăt exilului acestuia. Cu câteva adăugiri personale, Arie a semnat și el Crezul de la Niceea, iar împăratul i-a poruncit lui Atanasie, care tocmai îl succedase pe Alexandru în funcția de episcop, să-l reprimească pe eretic în sânul Bisericii.

Când Atanasie a refuzat, dușmanii săi au adus acuzații micinoase împotriva lui. A fost acuzat de omor, de taxare ilegală, de vrăjitorie și de trădare – aceasta din urmă determinându-l pe Constantin să-l trimită în exil la Trier, în prezent un oraș german de lângă Luxemburg.

Doi ani mai târziu, Constantin a murit, iar Atanasie s-a întors la Alexandria. În absența lui însă, arianismul ajunsese dominant. Conducătorii Bisericii erau acum împotriva lui și l-au alungat din nou. Atanasie s-a refugiat la Papa Iuliu I, la Roma. A revenit în Alexandria în 346, dar din cauza tensiunilor politice ale zilei, a mai fost alungat de încă trei ori, înainte de a se întoarce acasă definitiv, în 366. Însă era deja în vârstă de aproape 70 de ani.

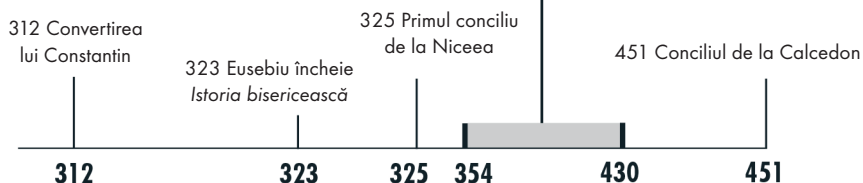
În perioada exilului, Atanasie și-a petrecut cea mai mare parte a timpului scriind mai ales în apărarea ortodoxiei, dar și împotriva oponenților evrei și păgâni. Una dintre operele sale importante este *Viața Sf. Antonie*, care a contribuit la formarea idealului monastic creștin. Cartea este plină de povestiri fantastice despre întâlnirile lui Antonie cu diavolul, deși Atanasie a scris: „Să nu fii necredincios cu privire la lucrurile pe care le auzi despre el... Să te gândești, mai degrabă, că dintre toate isprăvile lui, nu s-a auzit decât despre unele.” De fapt, episcopul îl cunoștea personal pe călugăr, iar biografia acestui sfânt este una dintre cele mai vrednice de crezare din punct de vedere istoric. A devenit imediat un succes editorial și a lăsat o impresie adâncă asupra multor oameni, determinându-i chiar pe unii păgâni să se convertească: Augustin este exemplul cel mai renumit.

În primul an de după întoarcerea sa definitivă la Alexandria, Atanasie a trimis enciclica anuală bisericilor din dioceza lui, care se numea scrisoare festivă. Astfel de scrisori erau folosite pentru determinarea datei sărbătorilor, cum ar fi Postul Mare sau Paștele, și pentru discutarea unor chestiuni de interes general. În scrisoarea lui, Atanasie a inclus lista cărților care trebuiau să intre în componența Noului Testament.

„Numai în aceste [27 de scrieri] este proclamată învățătura evlaviei, a scris el. Nimeni să nu mai adauge la ele și nimic să nu fie scos din ele.”

Deși au fost și urmau să fie propuse și alte liste, lista lui Atanasie a fost cea pe care a adoptat-o biserica în cele din urmă și este cea pe care o folosim și astăzi.

AUGUSTIN DIN HIPPO

TEOLOGI

Augustin din Hippo

Arhitectul Evului Mediu

„Omenirea se împarte în două categorii: cei care trăiesc în conformitate cu firea omenească și cei care trăiesc după placul lui Dumnezeu. Îi vom asemui cu două cetăți... Cetatea Cerească depășește strălucirea Romei. Acolo, în locul victoriei, se află adevărul.”

Barbarii au năvălit în imperiu, amenințând stilul roman de viață mai mult ca niciodată până atunci. Biserica creștină era atacată și din interior de eretici. Posibilitatea distrugerii culturii, civilizației și Bisericii era mai mult decât un coșmar întâmplător – era percepută ca o amenințare imediată. Augustin însă a răspuns cu atâta înțelepciune, încât răspunsurile lui mai sunt încă și astăzi considerate de unii drept cele mai importante scrieri după Biblie.

Sex și distracție

Încă de la nașterea sa într-un orașel nord-african, Augustin a cunoscut divergențele religioase care copleșeau Imperiul Roman. Tatăl său era un păgân care cinstea vechii zei punici; mama lui era o creștină plină de zel. Adolescentul Augustin era însă interesat mai puțin de religie și învățătură și mai mult de sex și plăceri – cum ar fi înhăitarea cu prietenii cu scopul de a fura pezele din ograda unui vecin, „nu pentru a le mânca noi înșine, ci pur și simplu ca să le aruncăm la porci”.

La vârsta de 17 ani, Augustin a plecat la școală la Cartagina – băiatul de la țară, în mijlocul perlei Africii de Nord. Ajuns acolo, elevul delăsător s-a îndrăgostit de studiile sale și a început să dobândească faimă. S-a cufundat în scrierile lui Cicero și ale filosofilor maniheiști, abandonând cu totul religia mamei sale. După terminarea studiilor, Augustin s-a întors în orașelul său natal, Thagaste, ca să predea retorică – și puțin maniheism, pe lângă. (Această filosofie, întemeiată pe învățăturile unui persan pe nume Mani, era o formă coruptă de creștinism dualist. Se afirma că lumea luminii și cea a întunericului se află permanent în conflict una cu alta, antrenând în această luptă și omenirea.) Augustin a încercat să-și ascundă vederile de mama lui, Monica, însă când aceasta a aflat, l-a dat afară din casă.

Totuși, Monica, care visase că fiul ei va deveni creștin, a continuat să se roage și să mijlocească pentru convertirea lui Augustin, pornind pe urmele lui la Cartagina, unde plecase să predea. Când lui Augustin i s-a oferit un post de profesor la Roma, Monica l-a rugat să nu plece. Augustin i-a spus să se întoarcă acasă și să doarmă liniștită, asigurând-o că el nu va pleca din Cartagina. Însă după plecarea ei, s-a îmbarcat pe o corabie spre Roma.

Întunericul se spulberă

După un an petrecut la Roma, Augustin s-a mutat din nou, devenind profesor de retorică în orașul Milano. Acolo a început să frecventeze catedrala doar ca să audă impresionantul discurs al episcopului Ambrozie, care avea un deosebit talent oratoric. A continuat să frecventeze biserica din pricina predicilor lui Ambrozie. La scurt timp, a renunțat la maniheism în favoarea neoplatonismului, o filosofie atât a păgânilor romani, cât și a creștinilor milanezi.

În cele din urmă, mama lui a venit să locuiască și ea la Milano și a încercat să găsească pentru fiul ei o soție pe măsură. Augustin avea o concubină pe care o iubea foarte mult și care-i dăruise un fiu, însă nu se putea căsători cu ea, pentru că acest fapt l-ar fi ruinat din punct de vedere social și politic.

Pe lângă stresul emoțional provocat de părăsirea iubitei lui și de schimbarea de perspectivă filosofică, Augustin se lupta și cu sine însuși. Ani la rând a încercat să-și biruiască poftele trupului, însă nimic nu părea să-l ajute. Avea impresia că până și cele mai mici nelegiuiri ale sale erau încărcate de semnificație. Mai târziu, scriind despre furtul perelor din tinerețe, el medita: „Adevărata noastră plăcere stătea în faptul de a face ceva interzis. Răul din mine era mizerabil, dar îl iubeam.”

Într-o după-amiază, plimbându-se prin grădină, se lupta din răspuțeri cu aceste lucruri. La un moment dat, a auzit o voce de copil care repeta întruna: „Ia și citește”. Pe o masă se aflau câteva dintre epistolele lui Pavel, pe care le citea. A luat una și a citit la întâmplare primul lucru pe care i-a căzut privirea: „Să trăim frumos, ca în timpul zilei, nu în chefuri și în beții; nu în curvii și în fapte de rușine; nu în certuri și în pizmă; ci îmbrăcați-vă în Domnul Isus

Cristos și nu purtați grijă de firea pământească, pentru ca să-i treziți poftel” (Romani 13:13–14).

Mai târziu, a scris: „N-am citit mai departe; nici nu mai aveam nevoie, pentru că imediat, la sfârșitul acestei propoziții, ca printr-o lumină plină de liniște care îmi copleșise inima, tot întunericul îndoielii a dispărut.”

De la călugăr la episcop

Convertirea a adus schimbări radicale în toate aspectele vieții lui Augustin. A renunțat la postul de profesor, i-a trimis în grabă lui Ambrozie o scrisoare prin care-l înștiința de convertirea sa și s-a retras, împreună cu prietenii săi și cu mama sa, la o vilă de la țară din Cassiciacum. Acolo au continuat să discute filosofie și să devoreze cărți de factură neoplatonică. După o jumătate de an, s-a întors la Milano, ca să fie botezat de Ambrozie, după care a plecat înapoi spre Thagaste, pentru a duce o viață de scriitor și gânditor.

În drum spre orașul său natal (o călătorie prelungită de tulburări politice), și-a pierdut mama, fiul și pe unul dintre prietenii lui apropiați. Aceste pierderi l-au propulsat pe Augustin în direcția unei dăruiri mai profunde și mai hotărâte. Împreună cu prietenii săi, a pus în Thagaste bazele unei comunități ascetice laice, pentru a petrece mai mult timp în rugăciune și în cercetarea Scripturilor.

În anul 391, Augustin a făcut o călătorie la Hippo în vederea întemeierii unei mănăstiri în locul acela. Reputația i-o luase însă înainte. Povestea spune că, văzându-l pe vestitul laic în biserică, într-o duminică, episcopul Valeriu a renunțat la predica pregătită și a predicat despre nevoia de preoți a bisericii din Hippo. Mulțimea s-a întors spre Augustin, după care a început să-l împingă în față pentru a fi ordonat. Împotriva voinței sale, Augustin a fost făcut preot. Laicii, crezând că lacrimile sale de frustrare se datorau dorinței de a deveni episcop, nu preot, au încercat să-l asigure că celor care știu să aștepte li se vor întâmpla lucruri bune.

Valeriu, care nu vorbea limba punică (limba locală), a cedat imediat activitatea de predicare și de învățare noului său preot, care vorbea limba locală. După cinci ani de la moartea lui Valeriu, Augustin a devenit episcop de Hippo.

Campion al ortodoxiei timp de un mileniu

Ocotirea Bisericii împotriva atacurilor din interior și din exterior se afla în fruntea listei din agenda noului episcop. Biserica din Africa de Nord era derutată. Deși maniheismul era pe cale de dispariție, avea încă o mulțime de adepți. Augustin, care-i cunoștea plusurile și minusurile, i-a aplicat lovitura de grație. La băile publice, Augustin a purtat discuții deschise cu Fortunatus, un fost coleg de școală și reprezentant de frunte al maniheismului. Episcopul a combătut cu argumente concepțiile ereticului, iar Fortunatus a părăsit orașul, acoperit de rușine.

I-a fost mai greu cu donatismul, o biserică nord-africană schismatică și separatistă. Ei credeau că biserica catolică fusese compromisă și că liderii ei trădaseră

Biserica în perioada anterioară a persecuțiilor. Augustin a subliniat că credința catolică reprezenta continuarea validă a Bisericii apostolice. El a scris fără înconjur: „Norii tună ca împărăția lui Dumnezeu să fie zidită pretutindeni în lume, iar broaștele acestea stau în mlaștina lor și orăcăie: «Noi suntem singurii creștini!»”

În 411, controversa și-a atins apogeul, când trimisul imperial a convocat o dezbateră la Cartagina, pentru a clarifica lucrurile o dată pentru totdeauna. Talentul oratoric al lui Augustin a nimicit pretenția donatistă, iar trimisul s-a pronunțat împotriva acestui grup, inițiind o campanie împotriva lor.

Nu a fost totuși o bucurie pentru biserică. Cu un an înainte de conferința de la Cartagina, generalul barbar Alaric și trupele sale cuceriseră Roma. Mulți nobili din clasa conducătoare s-au refugiat în Africa de Nord ca să-și scape viața, unul dintre puținele locuri sigure rămase în imperiu. Augustin s-a confruntat atunci cu o nouă provocare – aceea de a apăra creștinismul împotriva acuzației că ar fi provocat căderea imperiului prin faptul că a întors privirile oamenilor de la zeii romani.

Răspunsul dat de Augustin acestei critici s-a concretizat în 22 de volume, scrise într-o perioadă de mai bine de 12 ani, intitulate *Cetatea lui Dumnezeu*. El susținea că Roma a fost pedepsită pentru păcatele ei din trecut, nu pentru noua ei credință. Obsesia lui de-o viață în legătură cu păcatul originar a ieșit la iveală, iar această lucrare a constituit temelia gândirii medievale. „Omenirea se împarte în două categorii: cei care trăiesc în conformitate cu omul și cei care trăiesc în acord cu Dumnezeu. Aceste două grupuri sunt două cetăți... Cetatea Cerească întrece în strălucire Roma. Acolo, în locul victoriei, se află adevărul.”

Un alt front pe care Augustin a trebuit să lupte pentru apărarea creștinismului a fost pelagianismul. Pelagius, un călugăr britanic, a ajuns popular imediat după terminarea controverselor donatiste. Pelagius a respins ideea păcatului originar, insistând în schimb asupra ideii că tendința omnirii de a păcătui este rezultatul alegerii sale libere. Consecința acestui argument este aceea că nu mai e nevoie de harul divin; oamenii nu trebuie să facă altceva decât să decidă să facă voia lui Dumnezeu. Biserica l-a excomunicat pe Pelagius în anul 417, însă steagul său a fost dus mai departe de un tânăr, Iulian din Eclanum. Iulian a început să atace caracterul și teologia lui Augustin. Cu o doză de snobism roman, el a afirmat că Augustin și prietenii lui africani din clasa de jos au pus mâna pe creștinismul roman. Augustin a purtat discuții cu fostul episcop de-a lungul ultimilor săi zece ani de viață.

În vara anului 429, vandalii au invadat Africa de Nord, fără să întâmpine aproape nicio rezistență. Hippo, unul dintre puținele orașe fortificate, a fost copleșit de refugiați. În a treia lună de asediu, la vârsta de 76 de ani, Augustin a murit, nu din cauza vreunei săgeți, ci din cauza unei febre. Ca prin minune, scrierile sale au supraviețuit cuceririi vandale, iar teologia lui a devenit unul dintre stâlpii pe care s-a zidit Biserica următorilor 1 000 de ani.